
Kókai-Nagy Viktor:

Az újszövetségi kánon autoritása*

Abstract: The authority of the New Testament canon

What does the term canon mean and how did it evolve? Why were these texts included in the New Testament? What should we as pastors do with the Deuterocanonical books in our ministry? Should we engage with these texts? In my short study, I have explored these questions with the active contribution of colleagues from the Pastoral Training Course.

Keywords: new testament canon, deuterocanonical books, the development and significance of the canon

Absztrakt: Az újszövetségi kánon autoritása

Mit jelent a kánon kifejezés és hogyan alakult ki? Miért kerültek be ezek a szövegek az Újszövetségbe? Mit kell tennünk lelkipásztorként a deuterokanonikus könyvekkel a szolgálatunk során? Rövid tanulmányomban ezeket a kérdéseket vizsgáltam meg a lelkipásztori tanfolyam munkatársainak aktív közreműködésével.

Kulcsszavak: újszövetségi kánon, deuterokanonikus könyvek, a kánon kialakulása és jelentősége.

Három sajátosságuk alapján különböztethetjük meg a kanonikus műveket a nem kanonikusaktól: korábbi generáció alkotta (Újszövetség esetében: apostolok, apostol tanítványok), általában jóval kanonikussá válása előtt; a szövegét rögzítették, többé nem módosítható (kivéétel ez alól, ha tudósok keresik a jobb olvasatot és ezért változtatnak rajta; végül egy közösség autoritativ szövegnek tekinti.¹ Ebből adódó-

* A Szlovákiai Református Keresztény Egyház egyetemes lelkésztozábbképzőjén elhangzott előadás írott verziója (Berekfürdő, 2024. június 3.).

¹ Shaye J. D. Cohen, *From the Maccabees to the Mishna*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1987, 170.

an kétségtelen tény, hogy az Újszövetség iratait nem azzal a céllal vetették papírra annak szerzői, hogy azok egyszer majd kanonikus² iratok, tehát valamiféle kizárólagosságot hordozó szövegek lesznek (ha úgy tetszik, ezt mutatja az a tény is, hogy jóllehet Mt és Lk ismerték Mk-ot, mégis megírják saját evangéliumukat). Az ehhez kapcsolódóan gyakran idézett 2Tim 3,16-ban tehát nem lehet szó az újszövetségi kánonról, legfeljebb az ószövetségről. Ez egészen a második század közepéig így is marad.³ Az is megállapítható, hogy az ószövetségi Írásokat csakúgy Jézus, mint az apostolok, az őskeresztyén gyülekezetek és az egyházatyák tekintéllyel rendelkező szövegnek tekintették. Ennek biztosan részét képezte Mózes öt könyve, a próféták és a zsoltárok. Ugyanakkor magukban az Újszövetség irataiban, akár az evangéliumokat, akár a leveleket vesszük nagyító alá, nyomára sem akadunk a kizárólagosság gondolatának. Sőt, Pál leveleiről elmondható, hogy általános érvényű igazságok helyett alkalmazásra, eseményekre vonatkozó tanításokat fogalmaznak meg, Lukácsnál pedig azt olvashatjuk, hogy többen voltak, akik foglalkoztak már Jézus élete leírásával és az evangélium szerzőjét a jobbitó szándék vezette, amikor „mindennek pontosan utánajárva” (vö. Lk 1,1–4) papírra vetette műveit. Nyilvánvalóan az evangéliumok esetében ugyancsak komolyan kell vennünk e mellett – ahogyan Pál levelei esetében ez kézenfekvő – a közösség aktuális kérdéseit, ahol az evangélium szerzője dolgozott.⁴ Ugyanakkor nem szabad elfelejtkeznünk arról sem, miszerint az evangélisták azt tekintették fő feladatuknak, hogy ne csu-

² A kánon szó eredeti jelentése: egyenes bot, átvitt jelentése: mérőeszköz, szellemi értelemben norma, a jogosság és a jogtalanság csatkozhatatlan mérőeszköze.

³ Ulrich Becker, Carsten Jochum-Bortfeld, Friedrich Johannsen, Harry Noormann, *Neutestamentliches Arbeitsbuch für ReligionspädagogInnen*, Stuttgart – Berlin – Köln, Kohlhammer, ²1997, 17. továbbá Peter Stuhlmacher, *Az Újszövetség bibliai teológiája II.*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2024, 283.

⁴ Az újszövetségi szövegek szerzői tehát értelmezői is voltak az örökül kapott hagyománynak, saját Jézus-Krisztus történetüket alkotják meg, sajátos szókinccsel, rájuk jellemző hangsúlyokkal. Ez garantálta a kánon sokszínűségét (vö. Udo Schnelle, *Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2016. 41k).

pán saját közösségük hagyományait dolgozzák fel, hanem minél szélesebb körű gyűjtéssel egészítsék ki az anyagot.⁵

Az Írások tekintélye mellett csupán egyetlen tekintély jelenik meg, Jézus szava (vö. 1Kor 7,10; 9,14 stb.; 1Kel 13,1k⁶ – megjegyzendő, hogy az apostoli atyáknál olyan idézetek is szerepelnek az Úr szavaként, melyek nincsenek benne az általunk ismert evangéliumokban (pl. 2Kel 4,5; 5,2–4⁷), majd később az apostolok tanítása. Természetesen ez utóbbi csoport tekintélye nem érte el az Úr tekintélyét, ennek ellenére Antiochiai Szerápión már 200 körül ezt írja: „Péterre és a többi apostolra úgy tekintünk, mint Krisztusra magára”.⁸ Joggal vehette fel Adolf von Harnack a kérdést: ha már volt a keresztyénségnek egy elfogadott kánonja, az Ószövetség, akkor miért volt szükség kiegészíteni azt egy másik gyűjteménnyel? Ő a választ a hatás-ellenhatás modellben találta meg: mivel a keresztyénségen belüli tévtanítók (Marcion) és a zsidóság is megalkotta a saját kánonját, ennek ellenhatásaként születik meg a keresztyénség.⁹ Noha a folyamat alapelemeziről ma is hasonlóan gondolkodunk, inkább egy belső fejlődés eredményeként tekintünk a kánon kialakulására, mint külső körülmények hatásaként, végképp nem kényszerére. Ennek megfelelően a kanonizálás folyamata egy hosszabb időszakon keresztülnyúló esemény, aminek kettős célja volt, egyfelől rögzítette az egyház számára mértekadó iratok sorát, másfelől – és ez együtt járt az előző hatással –

⁵ Lásd ehhez Kókai-Nagy Viktor, A szinoptikus evangéliumok keletkezésének kérdése. Egy a hagyományostól eltérő álláspont bemutatása, in *Collegium Doctorum* (19/2), 2023, 316–323.

⁶ Az első levelet Ladocsi Gáspár fordításában olvashatjuk in Vanyó László (szerk.), *Apostoli Atyák*, Budapest, Szent István Társulat, 1998, 55–77 (elérhető: http://www.ppek.hu/konyvek/Vanyo_Laszlo_Apostoli_atyak_1.pdf - 2024. 05. 31.)

⁷ Vö. Ladocsi Gáspár (ford.), A római Szent Kelemen neve alatt ránk maradt korinthusiakhoz írt második levél, in Vanyó László (szerk.), *Apostoli Atyák*, Budapest, Szent István Társulat, 1998. 78–86 (elérhető: http://www.ppek.hu/konyvek/Vanyo_Laszlo_Apostoli_atyak_1.pdf - 2024. 05. 31.)

⁸ Alfred Wikenhauser, *Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg – Basel – Wien, Herder, ⁵1963, 19.

⁹ Vö. William Baird, *History of New Testament Research 2. From Jonathan Edwards to Rudolf Bultmann*, Minneapolis, Fortress Press, 2003, 127k.

meghatározta azon iratok körét is, melyek ebbe a csoportba nem tarthattak bele, tehát apokrifeknek tekinthetők. A kánon kialakulásának volt egy közvetett előzménye és két párhuzamosan futó kísérőjelensége, amelyek hatást gyakoroltak arra.

Közvetett előzménynek tekinthetjük a hellenizmus korának műveltséghez kapcsolódó elvárását. A görög-római antikvitásban a korábbi nagyok imitálása szinte kötelező érvényre emelkedett, így természetes volt, hogy akadtak olyan szerzők, akiket gyakorta forgattak, másokat hanyagoltak. Mivel a hellenizmus meglehetősen nagy területet fogott át, szükség volt arra, hogy az ehhez a műveltséghez való kötődést valamilyen módon szabályozzák. Ha úgy tetszik, ne csupán az oktatási intézményeket (a városi ranghoz hozzátartozott bizonyos iskolatípusok és intézmények üzemeltetése pl. *gymnasion*, *ephebeion*), de a tananyagban is megjelenjen valamiféle rendszer. A területek közötti összeköttetés pedig annyira jól működött, hogy közel egy időben terjednek el a hellenista műveltség területén a különféle építészeti, képzőművészeti stílusok.¹⁰ Véltetően hasonló sebességgel számolhatunk a különféle normák meghonosodása esetében is. A hellenista korban élő görögök rádöbbentek, hogy post-klasszikus korban élnek és nemzeti irodalmuk legkiválóbb alkotásai már megszülettek, így szükség van ezek összegyűjtésére és megőrzésére. Nyilván első renden Homérosz és Hérodotosz művei kerültek be ebbe a „kánonba”, ami kiegészült különféle irodalmi alkotásokkal. Így pl. a Kr. e. 4. században Aiszkhülosz, Szophoklész és Euripidész kanonikus rangra emelkedtek, csak úgy emlegették őket, mint a „három tragédiaíró”.¹¹ Ez utóbbi volt a „kánon” legrugalmasabb része, amely az irodalom klasszikusait tartalmazta.

A közvetett előzmény után a zsidóság kánonjának kialakulását kell elsőként megnevezni, mint ami az újszövetségi kánon kialakulásával párhuzamosan zajlott, noha annak első elemeit jóval korábban rögzítették, hiszen a fogság után elkezdődött. Mózes 5 könyvét már a fogság előtt valójában „kanonikusnak” tekintették, a

¹⁰ Lásd Wayne A. Meeks, *The First Urban Christians. The Social World of the Apostle Paul*, New Haven, Yale University Press, ²1983, 15k.

¹¹ Cohen, *Maccabees*, 171.

fogság utáni időszakban pedig ehhez kapcsolódtak még a próféták és a zsoltárok (vö. JSirák 44–49). Végül, utoljára az írások csoportja említhető, amely a két zsidó háború között került rögzítésre (66–74 és 132–135).¹² Erre 4Ezsd és Josephus hozható fel tanúként, akik, noha számolnak egy megkérdőjelezhetetlen tekintélyű iratcsoporttal (22 ill. 24 könyvet említenek),¹³ annak pontos meghatározásával adósok maradnak. A zsidóságon belül tehát végéhez közeledik az a folyamat, ami a héber kánon lezárulásához vezet. Ehhez kapcsolódóan azonban az sem hallgatható el, hogy ez a zsidóság öndefiníciójának a részét képezte, amely mindenki mással szemben határozta meg saját magát. A mindenki más kategóriájába pedig a formálódó keresztyénység is beletartozott, ezért a 2. század elejétől a keresztyén közösségek nem csak a pogány hatóságoktól szenvedtek el üldözéseket, hanem ott is szorongatott helyzetbe kerültek, ahol számított a zsidóság szava.¹⁴

A folyamatnak ugyancsak részét képezte, hogy számos zsidósághoz kötődő írás is kereste még a helyét¹⁵ és alkalmanként találta meg a LXX könyvei között, ami a megszülető keresztyénység Bibliája lesz (lásd ószövetségi idézetek az Újszövetségben) és ehhez kapcsolja hozzá mindazon iratait, amit ezek, ill. saját hitük inspiráltak. Az, hogy az első keresztyének a LXX szövegére támaszkodtak, persze nem azt je-

¹² Stuhlmacher, *Bibliai teológia*, 284.

¹³ A témához lásd Karasszon István, A bibliai kánon Josephus Flavius *Contra Apionem* és 4Ezsd felfogásában, in Kókai-Nagy Viktor (szerk.), *A sokoldalú Josephus*, Komárom, SJE RTK Josephus Kutatóintézet, 2020, 55–66 és Kókai-Nagy Viktor, Die zuverlässigen Schriften bei Josephus in *Contra Apionem*, in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* (66:2), 2021, 207–226.

¹⁴ Stuhlmacher, *Bibliai teológia*, 291.

¹⁵ Ma már egyértelmű, hogy az a rabbinikus álláspont, amely Haggeus, Zakariás és Malakiás után azért nem számol kanonikus iratokkal, mert a Lélek elhagyta Izraelt és így nincs már prófétai kijelentés sem (vö. tSot 13,2), nem volt kizárólagos vélemény a zsidóságon belül (lásd ehhez Kókai-Nagy, *Josephus és a próféták*, Szentendre, Tillinger Péter – SJE RTK, 2017, 33–53). Ugyancsak erről tanúskodik a qumráni könyvtár is, ahol nem csupán a maszoréta kánon minden darabját, de számos deuterokanonikus könyvből származó szövegrészt is találtak, ill. a kanonikus szövegek kiegészítésével is találkozunk (vö. Stuhlmacher, *Bibliai teológia*, 284k).

lenti, hogy ne ismerték, vagy ne tekintették volna hitelesnek a héber szöveget. Inkább a missziós szándék lehetett ebben meghatározó: címzettjeik görögül beszéltek. De ez azt is jelentette, hogy olyan iratokra is hivatkoztak az Újszövetség szerzői, amelyek nem lettek részei a héber kánonnak (JSirák 5,11 / Jak 1,19; JSirák 4,1 / Mk 10,19; eHen 1,9 / Júd 14k). Ugyanakkor érdekes, hogy miközben számos irat alapvetően a nyelve (görögül íródott) és esetenként a tartalma miatt maradt a héber kánonból, mégis megjelenik a zsidó hagyományban tekintélyként. Csak két példát említsünk erre, Jézus Sirák könyve a legidézettebb nem kanonikus könyv a rabbinikus irodalomban; a Makkabeusok könyveiben és Josephusnál megjelenő hanukka pedig a zsidóság egyik fő ünnepévé válik.

A második a keresztyénséget közvetlenül érintő esemény, ami az egyház kánonjának a kialakulását meggyorsította, Marcion nevéhez köthető, aki 150 körül megalkotja saját kánonját. Ez Lukács evangéliumát és a páli leveleket foglalt magába. Marcionról tudjuk, hogy megkísérelte a római gyülekezetet saját gnosztikus keresztyén nézeteinek megnyerni. Amikor ez nem sikerült (144), Kis-Ázsiában alapított egy saját közösséget, amire jellemző volt a rigorózus zsidóellenesség csakúgy, mint az Ószövetség radikális elvetése: a gonosz teremtet szembeállítja a szeretet Istenével, aki először Jézus Krisztusban jelent meg. De Jézus nem is törődött ezzel a gonosz világgal, így kizárható, hogy ember lett volna. Tibériusz császár uralkodásának 15 évében (Lk 3,1) Jézus látszattestben jött le a földre. Jézus valódi üzenete megjelenítőjének és megértőjének Pált tekintette (10 páli levelet méltónak is talál kánonjába felvenni). Az apostolok ezzel szemben Jézus tiszta tanítását már zsidó tévtanokkal elegyítették. Marcion kánonjában tehát csak újszövetségi iratok kaptak helyet.

Ha a keresztyénségre tekintünk, úgy a kánon kialakulásának két lép-csőjét különböztethetjük meg. Már az 1. század második felétől a 2. század első feléig látható, hogy a gyülekezetek elkezdik másolni, egymásnak továbbküldeni és ezzel együtt gyűjteni a páli leveleket. Egyértelműen tanúskodik erről Kelemen első levele (95/96), amely ismeri és feldolgozza a Róm-át és 1Kor-t és több mint 100 alkalom-

mal idézi az Ószövetséget, de tanúként említhetjük Antiochiai Ignácot is (110 körül), aki szintén ismeri a páli leveleket; végül itt utalhadtunk a 2Pét 3,15k-re is, amely szintén feltételezi egy páli iratgyűjtemény létezését (120/130). Másfelől, a szemtanúk halálával születik egy speciálisan csak a keresztyénségre jellemző műfaj, az evangélium,¹⁶ amely nem csupán Jézus szavait adja tovább, hanem élettörténetébe ágyazva foglalja össze tanítását. A legkorábbi időkben tehát két iratcsoport alkotta a kánon gerincét: a 4 evangélium (már Jusztinosz ismerte mind a négyet – 165 körül, sőt arról is beszámol, hogy az evangélium felolvasása megjelenik az istentiszteleteken, mégpedig kötött helyen)¹⁷ és a páli levelek (13 db). Elsődlegesen tehát a misszió jelölhető meg a kánon kialakulásának mozgatórugójaként, ami magában foglalta a tanítások aktualizálását is (pl. az Újszövetségben található deuteró iratok).¹⁸ Nyilván ezen iratok mellett számos más szöveg is megjelent a gyülekezetekben, illetve olyan tévtanítások is feltűntek, amelyek ezekre támaszkodva hirdették tanaikat. Ez szintén fontossá tette, hogy valamilyen szűrő megjelenjen a rendszerben; hogy az egyház közössége elhatárolódjon úgy irodalmilag, mint tanításában ezekről. Összegezve elmondhatjuk, hogy 170–180 körül már világosan kimutatható, hogy volt valamiféle elképzelés arról, miszerint a LXX / héber Ószövetség mellett az Újszövetségnek is vannak kötelező érvényű iratai, még ha ennek pontos tartalmi meghatározására csak később került is sor. Az elnevezéssel „Új Testamentum” pedig első alkalommal 192-ben találkozhatunk. Kijelenthető tehát, hogy „(a)z újszövetségi könyvek nem egy önmagában régóta rögzített Héber Biblia mellé kerültek, hanem a héber és görög nyelvű Szent Írások kanonikusan még lezáratlan gyűjteményéhez kapcsolódtak.”¹⁹

¹⁶ Az evangéliumnak is több formája létezett, volt amelyik csak beszédek és párbeszédek tartalmazott és volt, ami történeteket kapcsolt egybe. Csak ebből az utóbbi csoportból, az elbeszélő evangéliumokból kerültek be a kánonba. Lásd ehhez Uwe-Karsten Plisch, *Ami a Bibliából kimaradt*, Budapest, Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, 2023, 23k.

¹⁷ Wikenhauser, Einleitung, 22.

¹⁸ Vö. Stuhlmacher, Bibliai teológia, 289k.

¹⁹ Stuhlmacher, Bibliai teológia, 286.

Végül említsünk meg egy inkább gyakorlati érvet, ami mégis fontos szerepet játszott a kánon kialakulásában. Ahogyan láthattuk, már az egészen korai időkben elkezdtek pl. a Pál által alapított gyülekezetek gyűjteni az apostol leveleit. Ez azt jelentette, hogy a leveleket másolták és tovább küldtek. Véltetően hasonló módszerrel terjedtek az evangéliumok is. Ez viszont komoly anyagi terhet jelentett a közösség számára (papirusz/pergamen, másoló). Vagyis már eleve csak azokat a szövegeket kezdték el sokszorosítani, amelyeket fontosnak és megbízhatónak gondoltak. Nyilván ebben meghatározó volt a szerzőség, ugyanakkor nem csak ezen dőlt el a kérdés, hiszen számos apostolok nevével jegyzett irat nem került be ebbe a körbe (pl. Péter apokalipszise). Ebből adódóan a mai bibliakutatásban sem az adja egy irat tekintélyét, hogy kit tekintünk az irat szerzőjének. De folytatva a megkezdett gondolatmenetet, csak az a szöveg került másolásra, amiben megtapasztalták a Lélek kommunikációját. Ezek tudtak elterjedni széles körben, ezeket tekintették ihletettnek, ahol az ihletettség alapvetően az olvasásra értendő: épültek-e általa, megszólítva érezték-e magukat vagy sem. Azon szövegek köre, amelyek később bekerültek a kánonba, a közösségek kommunikációja alapján formálódott, az döntötte el a kérdést, melyik szövegeket olvassák a közösségekben. A kánon megformálódása nem külső kényszer és nem is valamiféle ellenhatás eredménye, hanem elkerülhetetlen velejárója a keresztyén identitás kialakulásának és megszilárdításának.²⁰ A kánonba bekerülő iratok tehát nem a kánon miatt váltak kanonikussá, hanem már korábban rendelkeztek ezzel a tekintéllyel, az egyház döntéshozói csupán azt rögzítették, melyek azok az iratok, amelyeket a közösségek olvasnak.

Ebből adódóan tehát, a kánon összetétele azon múltott, hogy a különféle helyeken élő keresztyéneket megszólította-e egy szöveg vagy sem. Nem csoda tehát, ha sokáig bizonytalan maradt a kánon terjedelme és az iratok sorrendje. Ebben szerepet játszott az adott egyház földrajzi elhelyezkedése (nyugati, keleti egyház), a közösséget ért támadá-

²⁰ Schnelle, Theologie, 41.

sok, kihívások, aktuális problémák stb. Már abban sem volt teljes egyetértés, hogy melyik evangéliumok kerüljenek be a Szentírásba. Míg Marcion csak Lukácsot tekintette hitelesnek, addig a mártír Jusztinosz tanítványa, a szír Tatiánusz egy ún. „Diatessarion”-on dolgozott, egy evangéliumi harmónián, ami végül nem került be az egyházi kánonba. 170 környékén Iréneusznál azt láthatjuk, hogy a 4 evangélium már megtalálta a helyét a kánonban,²¹ de ezek sorrendje körül még mindig voltak viták (a D kódex pl. Mt és Jn evangéliumát helyezi az első két helyre, mert apostolok neveit viselik).

Ahogy fentebb már utaltunk rá, fontos tekintélyt jelentett a szerző személye. Az apostoli szerzőség nyilván garancia lehetett bekerülni a kánonba. Így a Pál névvel megjelenő írások közül sok ment át a közösségi szűrőn (deuteropáli és Pásztori levelek pedig valójában azt tanúsítják, hogy a Szentlélek nem csak Pált tekintette megfelelő személynek közvetíteni kinyilatkoztatását), és ez az evangéliumoknál is sokat nyomott a latban. Márkra úgy tekintettek, mint Péter kísérlőjére annak missziós útjain (már Papiasz erről számol be 135 körül). Mátét a tizenkettő egyikének tekintették, aki – ugyancsak Papiasz állítása szerint – az Úr szavait héberül gyűjtötte volna össze, majd amilyen jól csak tudta, lefordította. Lukácsról Iréneusz mondja (175 körül), hogy Pál kísérlője lett volna, aki evangéliumában és az Ap-Csel-ben gyűjtötte volna össze Pál igehirdetését. És ugyanez az Iréneusz a negyedik evangélium szerzőjének a Zebedeus fia Jánost tekintti. Így kapták meg az evangéliumok utólagosan apostoli tekintélyüket.²² Az apostolok nevei mégsem jelentett egyértelmű garanciát, hiszen számos újszövetségi levél esetében egészen a 2. század végéig nem született megegyezés, ahogyan azok sorrendjét sem rögzítették. Így például a Zsid; Jak; a két Pét és a 3Jn még a 200 körül

²¹ Érdekességként megjegyezhető, hogy Iréneusz szerint nem a véletlen hozta úgy, hogy 4 evangélium került be a kánonba. Véleménye szerint a 4-es számot az határozta meg, hogy különleges szerepe van a teremtsben csakúgy, mint az üdvrendben (4 égtáj és a 4 irányból fújó szelek, 4 állat az Ez 1,10-ben és a Jel 4,7-ben; Isten 4 szövetsége az emberiséggel) (Wikenhauser, Einleitung, 27k).

²² Becker et al., Arbeitsbuch, 18.

keletkezett Muratori kánonban²³ nem jelennek meg, ugyanakkor még általánosan elismertként említi PtApok és SalBölcs könyveket.

A keleti és nyugati „egyházfélben” jól látható módon, párhuzamosan zajlik a kánon megformálódásának folyamata. A keleti egyházban 367-ben Alexandriai Atanáz 39. húsvéti levelében, ad egy ajánlást arra nézve, hogy a gyülekezetekben melyik írásokat tekintsék mérvadónak és felsorolja az általánosan elismert iratokat, melyek a mai Újszövetség könyvei a LXX könyvei mellett. De nem csupán ezeket, hanem olyan iratokat is olvasásra méltónak és tanításban alkalmazhatónak tart, mint JSirá, SalBölcs, a Didakhé vagy éppen Hermasz pásztora. A nyugati egyház 397-ben teszi meg ugyanezt, a harmadik karthágói zsinaton (szintén a LXX könyveihez kapcsolva az Újszövetség iratait).²⁴ Kijelenthető tehát, hogy az 5. század kezdetére az egyház kánonja kialakult. A két iratcsoport egy kánonná válik, amit Jézus Krisztus személye kapcsol össze, ahogyan Jusztinosz a Jn 1,1–18 alapján megfogalmazta, míg az első a *logos asarkos*, addig a második a *logos ensarkos* kinyilatkoztatásait tartalmazza.²⁵

Mindazonáltal a kánonon belül még évszázadokig jelen van a könyvek mondjuk így, súlyozása. Luther a Zsid, Jak, Jud és a Jel könyvét a Szentírás végére helyezi és azokat csak, mint egy függelékét kezeli, melyektől az apostoli szerzőséget is megvonja. Ugyanakkor az ószövetségi apokrifokat is függelékként hozzákapcsolja az Ószövetséghez, noha a héber kánon szövegét tekinti hiteles eredetinek. A reformátusok nem csak abban nem követték Luthert, hogy az Újszövetség könyvei között nem tettek különbséget, de abban sem, hogy az „olvasásra méltó” támogatást megadták volna az apokrifeknek (pl.

²³ Nevét publikálójáról kapta, L. A. Muratori 1740-ben adta ki az általa a bibbioi kolostorban megtalált listát, ami 22 könyvet tartalmazott: a négy evangélium és az ApCsel mellett, a 13 Pálnak tulajdonított levelet, 1. és 2Jn, Jud, Jel. A szöveg nem csupán felsorolja a könyveket, de terjedelmes bevezetést is tartalmaz annak szerzőiről, címzettjeiről és az irtok céljáról, ill. nem kanonikus iratokat is felsorol, közölve, ezek apokrif jellegét, valamint pl. Hermasz pásztoráról elmondja, hogy nem kanonikus irat, de a képzeteknek ajánlott olvasmány, még ha a népnek nem is az.

²⁴ Lásd ehhez Stuhlmacher, Bibliai teológia, 286.

²⁵ Stuhlmacher, Bibliai teológia, 289.

Confessio Gallicana).²⁶ A kánon lezárása a katolikus egyházban is a 16. századra datálható, vélhetően bizonyos fokig, mintegy reakcióként a protestánsok héber Bibliához fordulására. 1547-ben a tridenti zsinat „*De canonicis Scripturis*” dekrétuma határozza meg a kánon könyveit, az Ószövetség esetében a Vulgátát vették alapul²⁷ – az Újszövetség esetében nincs eltérés a kánonok között.

Természetesen a kánonon belüli elhelyezkedésük alapján nem lehet megítélni egyes iratok fontosságát, az azonban nyilvánvaló, hogy nem véletlenül áll az óegyházban közkedvelt Mt az első helyen, míg a vitatott Jel az utolsón, mint ahogyan az sem írható a véletlen számlájára, hogy a páli anyag éppen a Római levéllel kezdődik. A történeti bibliakritika eredményei pedig azt tették egyértelművé, hogy az iratok keletkezésének kora sem mérvadó a kánonba való bekerülésükre nézve, hiszen a 2Pt és a Jel fiatalabbak, mint számos olyan irat, ami kimaradt abból (pl. Római Kelemen vagy Ignác levelei). Mindez számos kérdést vet fel, amikre választ kell találni a kutatóknak. Ha sem a szerzőség, sem a történeti eredetiség nem hozható fel érvként a Szentírás mai formája mellett, akkor mi teszi mégis szükségszerűvé, egyáltalán szükségszerű-e éppen ezekkel az iratokkal foglalkozni az újszövetségi tudományoknak? Úgy vélhetjük, hogy a kánon autoritását nem tekinthetjük formálisnak, a szövegek tekintélye mondanivalójukból ered, hiszen Isten kijelentését tárják elénk. Az Újszövetségen belüli sokszínűség mindazonáltal egy biztos alapon nyugszik, Isten végső idők béli üdvcsелеkedetén Jézus Krisztus halála és feltámadása által.²⁸ Ezt pedig a közösség csak a Szentlélek munkája által képes meg tapasztalni. A kánon ihletettsége tehát az olvasás ihletettsége, amiben a Lélek köti össze olvasót a szerzővel. A kánon elfogadása tehát nem lehet külső kényszer, csak élő meg tapasztalás. Nem azért

²⁶ Az 1559-ben készült irat Kálvin nevéhez is köthető és szigorúbb kanonikus szabályrendszert állít fel, mint a néhány évvel korábbi Zürichi Hitvallás (1545), amely nem vetette el az apokrifek használatát, mert azok – vélték – szintén építő jellegűek, ha helyesen olvassák azokat (vö. Stuhlmacher, *Bibliai teológia*, 295).

²⁷ Wikenhauser, *Einleitung*, 14.

²⁸ Schnelle, *Theologie*, 41.

fogadjuk el a kánont, mert a hagyomány ezt írja elő, hanem azért, mert máig Isten szavaként szólítja meg az olvasóit, Isten szól általa hozzánk.

Felhasznált irodalom:

Becker, Ulrich – Jochum-Bortfeld, Carsten – Johannsen, Friedrich – Noormann, Harry, *Neutestamentliches Arbeitsbuch für Religionspädagogen*, Stuttgart, Berlin, Köln, Kohlhammer, ²1997.

Baird, William, *History of New Testament Research 2. From Jonathan Edwards to Rudolf Bultmann*, Minneapolis, Fortress Press, 2003.

Cohen, Shaye J. D., *From the Maccabees to the Mishna*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1987.

Karasszon István, A bibliai kánon Josephus Flavius Contra Apionem és 4Ezsd felfogásában, in Kóka-Nagy Viktor (szerk.), *A sokoldalú Josephus*, Komárom, SJE RTK Josephus Kutatóintézet, 2020, 55–66.

Kókai-Nagy Viktor, *Josephus és a próféták*, Szentendre, Tillinger Péter – SJE RTK, 2017.

Kókai-Nagy Viktor, Die zuverlässigen Schriften bei Josephus in Contra Apionem, in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* (66:2), 2021, 207–226.

Kókai-Nagy Viktor, A szinoptikus evangéliumok keletkezésének kérdése. Egy a hagyományostól eltérő álláspont bemutatása, in *Collegium Doctorum* (19:2), 2023, 316–323.

Meeks, Wayne A., *The First Urban Christians. The Social World of the Apostle Paul*, New Haven, Yale University Press, ²1983.

Plisch, Uwe-Karsten, *Ami a Bibliából kimaradt*, Budapest, Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, 2023.

Vanyó László (szerk.), *Apostoli Atyák*, Budapest, Szent István Társulat, 1998.

Schnelle, Udo, *Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2016.

Stuhlmacher, Peter, *Az Újszövetség bibliai teológiája II.*, Budapest, Kálvin, 2024.

Winkenhauser, Alfred, *Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg – Basel – Wien, Herder, ⁵1963.